

د بابرې پښه

ليک : ابوالعباس ترجمه : اداره

ختمولو اراده وکړه. د ټولو نه ورومې کار ئې دا وکړو چې قائد اعظم د باچا خان او ډاکټر خان صاحب د خپلو لو ډېر ارمني و او باچا خان سره ئې د هغه په کلي کښې د ملاقات کولو وعده هم کړې وه. قيوم خان هغه له فرېب ورکړو چې ته ئې خپل کلي ته راغونښته ئې او ستا د قتل سازش ئې جوړ کړې دے. نو قائد اعظم د هغه د فرېب ښکار شو او دغه پروگرام ئې پرېښودو. قيوم خان ته پته وه چې که د باچا خان سره قائد اعظم خبره جوړه کړي نو بيا دلته په صوبه کښې زما په حکومت کښې د راتلو هيڅ گنجائش نشته. دا مرحله ختمه شوه او قيوم خان وزارت جوړ کړو. بيا ورسره دا ويره وه چې عوام اکثر د باچا خان سره ملگري دي زما دا وزارت به زيات ونه چلېږي. نو د يوې ترلې منصوبې لاندې د خدائي خدمتگارو د ختمولو په غرض ده د هغوي لورته لورته مشران چې په کښې باچا خان، ډاکټر خان صاحب، قاضي عطاء الله خان، ارباب عبدالغفور خان او نور گڼ کسان شامل وو گرفتار کړل او جېلونو ته ئې ولېږل. د دې گرفتارو خلاف د يو احتجاجي جلوس ويستلو فېصله وشوه.

په دولسم اگست 1948 د چارسدې نه د جلوس وتلو او بيا د بابرې په مېدان کښې د جلسې کولو پروگرام و. د دې اعلان پينځلس ورځې مخکښې په اخبارونو کښې ورکړې شو. په دې

دا واقعات که نن چاته بيان کړې شي نو هغه به پرې ډېر په گرانه يقين کوي. منو چې انگرېز ډېر ظالم و او په مونږ ئې ډېر ظلمونه کړي وو خو دا کوم قيامت چې په بابرې کښې په مونږ تېر شو د دې مثال د انگرېز په دور کښې په نظر نه راځي. د دې الفاظو پوره کولو نه پس د سالار امين جان او از غريو نيولې شو.

د مشهور خدائي خدمتگار آغا ولايت شاه سره چې زه کوچيانو کلي کښې د سالار امين جان حجرې ته ورننوتم، هغه يو کت کښې ناست و او اخبار ئې لوستو. د ازادۍ د جنگ دې سپين ږيري سپاهي چې مونږ وليدو نو راپاڅېدو او په خپل روايتي انداز کښې ئې زمونږ استقبال وکړو. او کله چې ورته مونږ د خپل راتگ مقصد بيان کړو نو يو سوږ اسوبلې ئې وکړو او وې وئيل چې مونږ سره په بابرې کښې څه شوي دي او د هغې نه پس چې په مونږ کوم ناتار تېر شوه دے دا يوه لويه الميه ده:

سالار امين جان ووي چې دا قصه ډېره اوږده ده. د پاکستان جوړېدو نه پس کله چې د ډاکټر خان صاحب وزارت مات کړې شو او عبدالقيوم خان مسلم ليگي وزارت جوړ کړو نو هغه ته د عوامو اعتماد حاصل نه و او د خان عبدالغفار خان د سياست په وړاندې د هغه چلېدل ډېر گران وو. له دې وجې نه هغه د خدائي خدمتگارو د

دپاره په خپلو بالا خانو کښې هوښي ډزې شروع کړې ولې جلوس ښه په اطمینان او تسلی مخکښې روان ؤ. تردې چې دغه جلوس د بابرې مېدان ته ورسېدو. اوس داسې حال ؤ چې جلوس په ډاگه مېدان کښې ؤ او بره په غونډۍ چرته چې جلسه کېدونکې وه فوج او پولیس سره د توپکو ولاړ وو او د جومات په دېوال هم فوجیانو مورچې وهلې وې او د ډزو دپاره تیار ناست وو.

جلوس
چې څنگه بره
غونډۍ ته نږدې
شونو د ټولو نه
ورومسې سپین
ملنگ سره جنډه

نیولې غونډۍ ته وختو. د دې سره بغیر د څه خبرداري نه ډزې شروع شوې. دا علمبردار په گولو سورسې سورسې شو خو جنډه ئې زمکې ته پرې نه ښوده. سپین ملنگ چې په سرو وینو کښې لت پت رضا کارو ولیدو نو یو نر ځوان ورمخکښې شو او د هغه د لاس نه ئې جنډه واخسته. شاید چې سپین ملنگ هم د دې انتظار کولو. جنډه ئې دې ملگری له ورکړه او راپرېوتو او بیا دا جنډه پرله پسې نورو لاسونو وچتوله او په خپلو وینو کښې رنگېدل. دغه وخت د کمانډر حکمونه ختم شوي وو. رضا کار په ډېر جوش غونډۍ پله ورتلل، گولی لکه د باران وړېدې او مړي ډېرې کېدل. پوره پینځه څلوېښت منته برابر په تش لاسو خدایي خدمتگارو ډزې وشوې. د بابرې د مېدان نه د جنگ مېدان جوړ ؤ.

پینځلسو ورځو کښې حکومت هیڅ قسم پابندي ونه لگوله. زمونږ په خوب او خیال کښې هم دا خبره نه وه چې حکومت پټ یو داسې سازش جوړ کړی دے او یوه لویه المیه راپېښېدونکې ده.

په یولسم اگست مالہ اطلاع راکړې شوه چې د حکومت ارادې ښې نه دي. د دې اطلاع په وجه زه په یولسم تاریخ چارسدې ته لاړم. هلته چې

ورسېدم نوراته معلومه شوه چې حکومت بابرې ته د تلو ټولې لارې بندې کړي دي چې د بهر نه راتلونکي خلق بابرې ته را ونه رسي. ما د

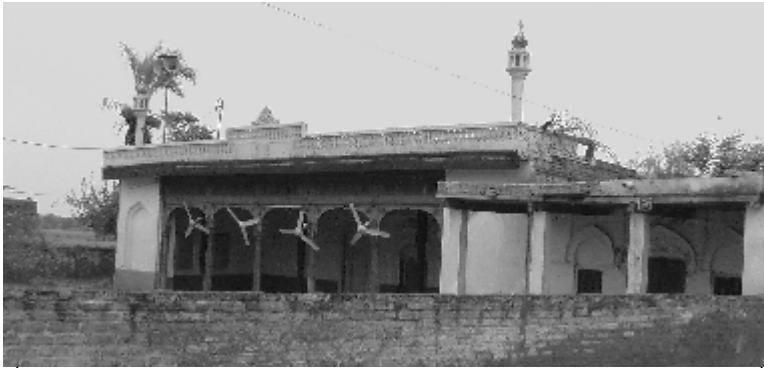
شپې شپې خواو شا کلو ته سړي واستول چې رضا کار دې سحر وختي بابرې ته ځانونه راوړسوي او دغسې وشو. د حکومت د ټولو کوششونو باوجود زمونږ رضا کار د زرگونو په شمېر کښې راوړسېدل. خو سحر خبر راغے چې فوج او پولیس د بابرې مېدان په گېره کښې اخستے دے چرته چې جلسه کېدونکې وه. د خلقو د ویرولو دپاره ئې ځائے په ځائے ټپنکونه او آرمږ گډي ودرولي وو.

په دولسم اگست سحر نهه بجې بابرې کښې د فصیح باچا د حجرې نه زمونږ یو عظیم الشان جلوس چې پینځه زره کسان وو د چارسدې نه روان شو. د دې جلوس مشري د پیرانگو کرنېل عبدالرؤف کوله. دا جلوس چې د چارسدې بازار ته راوړسېدو نو مسلم لیگیانو د خلقو د منتشر کولو او ویرولو

تیاره کښې دا مړي سیندو نو ته وغورځولي شو. ځنې مړي چې لري لري پراته وو او دوي ورته رسېدې نه شو هغه ترې نه بچ شو. زنانو چې کله دا ولیدل چې پولیس او خلق چرته په نظر نه راځي نو د کورونو نه راوتلي او پاتې مړي ئې کورونو ته یوړل چې بیا وروستو خاورو ته وسپارلي شو.

کله چې زنانو مړي وچتول نو یو شور او واوېلا جوړه وه. دغه وخت هغه رضاکار چې یو خوا بل خوا پټ شوي وو هم میدان ته راغلل او په لږ

ساعت کښې په زرگونو خلق را جمع شو. مونږ هم ډېر مړي راوچت کړل او مقرر ځائ ته کومه ځائ چې به جلسه کولې

د بابري تاريخي جومات

شوه مو یوړل او په کټونو کښې مو واچول او جلوس مو وویستو. دا جلوس چې چارسدې بازار ته ورسېدو نو هلته مو بازار کښې د دې شهیدانو کټونه کېښودل. خواو شا کښې د مسلم لیگیانو کورونه وو، خلق ډېر قهرېدلي وو او دا نعرې ئې وهلې چې مونږ به د دې شهیدانو بدل اخلو او دې ته تیار شوي وو چې په دغو کورونو ورننوخې او خپل بدل واخلي. دغه وخت د شهیدانو د وارثانو یوه لویه ډله چې ټوپکې تماچې ورسره وې راو رسېده او غوښتل ئې چې بدل واخلي. حالات د قابو نه وتل، دغه وخت زه ودرېدم او ورته مې تقریر شروع کړو او پوه مې کړل چې دا ظلم حکومت کړې دے او تاسو

چې تر کومې نظر لگېدو نو مړه او ژوبل ښکارېدل او د دې بې گناه خلقو د وینو رودونه روان وو. د یوې محتاطې اندازې مطابق په دې ډزو څلور نیم سوه تنه شهیدان شوي او د زرو نه زیات ژوبل شوي وو.

مونږ د بعضې خلقو نه واوړېدل چې په دې موقعه قرآنونه هم شهیدان کړې شو؟ دا خبره تر کومې صحیح ده؟ ما چې هغه خاموش ولیدو نو پوښتنه مې ترې وکړه.

صورت

حال دا و چې دې میدان ته مخامخ کله و، د کلي خلقو چې د ډزو اواز او چغې سورې واوړېدې نو د کورونو نه

بوډی گانو د اسلامي روایت مطابق قرآن شریفونه په لاس کوټو ته وختلې. دې ظالمانو په هغوي هم ډزې شروع کړې چې هغې کښې یو څو زنانه شهیدانې او یو څو ژوبلې شوې او گڼ قرآن شریفونه شهیدان شو دا قرآن شریفونه بیا وروستو را جمع کړي شو او سیند کښې لاهو کړې شو.

ښه دا راته ووايئ چې د دې نه پس د مړو څه وشو؟

د ډزو تر ختمېدو خلق خواره شوي وو. ډېر وخت هلته چپه چپتیا وه. پولیس د د جوړ کړي پروگرام مطابق ډېر په توندۍ مړي په ټرکونو کښې اچول او نامعلومه طرف ته ئې وړل. غالباً د شپې په

هسپتالونو کښې نه داخلول. چې د هغې له وجې ډېر په خپلو کورونو کښې ورنځېدل او مړه شو. بعضو له رحمدله پرائیوېټ ډاکټرانو نه علاج شروع کړو نو هغې ډاکټرانو له سختې سزاگانې ورکړې شوې او د اوو اوو کالو دپاره بغير د مقدمې چلولو نه جېلونو ته ولېږلې شو. د ډزو نه پس د کور کور تلاشۍ واخستې شوې چرته چې زخمي په لاس ورغلو نو د هغه کور سامان ئې ضبط کړو. سړي ئې د زنانو په وړاندې برېښېدل او مخونه به ئې ورله تورول او په خرو به ئې سورول او په لارو کوڅو کښې به ئې گرځول. دوي له به ئې په ډک بازار کښې کورې ورکولې او په تانوکښې به ئې اپوټه څوړوندول او داغونه به ئې ورکول.

د ټولونو نه لوتلې ظلم دا ؤ چې د چارسدې او بابرې د خلقونو د دې ډزو یولس زره درې سوه پینځه نوي روپۍ جرمانه هم واخستې شوه. د کور په سرد

پینځویشتر روپو نه تر پینځه سوو روپو پورې جرمانه ولگېده. کوم خلقو چې جرمانه نه شوه ادا کولې نو د هغې په عوض کښې ئې د هغوي بچي گرفتار کړل او جېلونو ته ئې ولېږل. د پښتو د مشهور شاعر عبدالملک فدا خور په دې ډزو کښې شهیده شوې وه. له دې وجې نه عبدالملک فدا دوه سوه روپۍ جرمانه شومې ؤ ځکه چې د هغه په خور د سرکار ډېرې گولۍ خرابې شوې وې.

د بابرې مېدان

بدل د خپل قوم د خلقو نه اخلی، دا غلطه ده د دې صحیح انتقام دا دے چې دا ظالم حکومت بدل کړئ او د دې نظام نه ځان خلاص کړئ او د عدم تشدد په ذریعه د ظلم مقابله وکړئ. د دې تفریر ډېر بڼه اثر وشو. مونږ جلوس روان کړو او بیا د بابرې مېدان ته راغلو د شهیدانو جنازه مو وکړه بیا مو جلسه وکړه او د هغوي د بڅبنانې دپاره مو په جمع دعا وکړه او د خپل مشن جاري ساتلو وعده مو وکړه.

دا خو واقعي ډېر المناک واقعات دي. اورپدلي مې وو چې سبا تاسو او ستاسو نور ډېر ملگري گرفتار کړم شو، د تحریک په نورو ملگرو څه تېر شول؟

وروره خبره داسې ده چې د قیوم خان د

ظلمونو داستان دلته ختمېږي نه بلکې دا خو ئې آغاز ؤ. د دې نه پس زمونږ د تحریک په ملگرو هغه ظلمونه وشو چې د هغې تش تصور هم په بنده غونډه زیږیز

کوي. نن قیوم خان لگیا دے وائي چې گولۍ زما په حکم نه وې چلولې شوې. حالانکې د دغې واقعي نه پس ده په چوک یادگار کښې یوې جلسې ته ډېر په فخر وئيلي وو چې مونږ په ورومبۍ ورځ د پیشو وژلو په مصداق دوي له داسې سبق ورکړو چې ټول عمر به ئې یاد ساتي.

د سنگدلي انتها دا وه چې په دې ډزو کښې کوم خلق زخمیان شوي وو هغوي ئې په

چې فوجيانو مورچې نيولې وې. او هغه مېدان مو هم وليدو چرته چې په جلوس پينځه څلوېښت منډه پرله پسې ډزې شوې وې. هغه کورونه مو وليدل چرته چې زنانوؤ قرآن شريفونه په لاسونو کښې نيولي کوټې ته ختلې وې او شهيدانې شوې وې.

د چارسدې ځوان خدائي خدمتگار احمد زمونږ رهنمايي کوله. چارسده او بابره کښې زمونږ د راتگ خبر خور شوه او چې څنگه مونږ ورسېدو نو هلته تقريباً سل تنه راجمع شوي وو. د پړانگو کرنېل عبدالرؤف چې د هغې جلوس مشري ئې کړې وه ووې چې قيوم خان د خدائي خدمتگارو د ختمولو منصوبه جوړه کړې وه. هغه بغېر د څه نوټس نه په پرامنه جلوس نه صرف گولۍ وچلولې بلکې دستي بمونه به ئې هم خلاصول. دا مېدان د شهيدانو په وينو تک سور ؤ. نه ئې بوداگان معاف کړي وو او نه ئې زانان او ماشومان. کورونو ته به ننوتل او داسې شرمناک ظلمونه به ئې کول چې د چنگېز خان او هلاکو خان روحونه به هم ترې شرمېدلي وي.

حاجې عبدالرحيم ووې چې زه د چارسدې د خدائي خدمتگار سپکرتيري وم. مونږ چې سحر مانځه له جومات ته تلو نو وه مو ليدل چې پوليس مېدان په گېره کښې اخستې دے. مونږ ئې د مانځه نه منع کړو. کله چې زمونږ جلوس د بابري مېدان ته ورسېدو نو ورومېه گولۍ د جلوس په علمبردار سپين ملنگ وچلولې شوه. ما څلور تنه وليدل چې يو بل پسې ئې جنده اخسته او شهيدان کېدل. بيا زه خپله زخمي شوم او بيهوشه شوم.

د ازادۍ د جنگ د دې بهادر سپاهي سترگې د اوبسکو ډکې شوې او زمونږ زړونه په ژړا شو. د کربلا د مېدان نه د بابري د مېدان پورې د څوارلس سوو کالو فاصله مونږ ته د شهيدانو نه ډکه ښکاره شوه. د صداقت علمبردارانو همېشه د ظلم په نړه مقابله کړې ده او د يزید نه واخله تر قيوم خان پورې د يو آمریت نه ئې هم شکست نه دے قبول کړے.

کله چې ئې مونږ رخصتولو نو سالار امين جان ووې زه تاسو ته خواست کوم چې د بابري په الميه د څه ليکلو نه اول هلته لار شئ او خلقو سره ملاقاتونه وکړئ او د هغې زخميانو او د گواهانو نه چا چې دا حادثه په خپلو سترگو ليدلې وه، پوښتنې وکړئ. او بغېر د څه جانبدارۍ په پوره ديانت دارۍ سره ټول حقائق خلقو ته پېش کړئ ځکه چې د قلمي ديانت دا تقاضا ده او تاسو د قلم خاوندان يئ.

د بابري تلو پروگرام زمونږه د اول نه ؤ. په دوېمه ورځ مونږ چارسدې ته لاړو او هلته مو د خلقو نه تپوسونه شروع کړل. ځنې خو داسې کسان هم ملاؤ شو چې په دغه جلوس کښې شامل وو او ځنې تماشيين هم مونږ وليدل چې هلته موجود وو. يو څو تنه داسې هم وو چې هغوي مونږ ته خپل پرهرونه وښودل چې د مرگ د خلې نه راوتې وو. دې کسانو سره مونږ د بابري هغې مقام ته ورغلو د چرته چې د هغه ځائ د خلقو د وېنا مطابق اوس هم د شپې دا اوزونه راځي:

د شهيدانو وينه ئې بې ځايه نه ځي.
مونږ هغه غونډۍ هم وليده چرته چې هغه جلسه کېدونکې وه او د شپې نه فوج او پوليس نيولې وه او د جومات هغه د پوال مو هم وليدو چرته

ولگېدل او
شهيدان شو. ما
چې دا وليدل چې
چارسدي بازار
ته لارم او جلوس
والو له مې

د بابري د شهيدانو هديره

اطلاع ورکړه چې پينځه شپږ تنه شهيدان شوي دي
تاسو جلوس دې پله مه راولئ خو ټولو راته په يو
اوز ووي جلوس به نه ودرېږي. زه بيا په منډه هغې
مېدان ته ورغلم او د يوې ونې شاته پټ شوم. جلوس
چې څنگه راوړسېدو، سپين ملنگ جنډه وچته کړې
وه. په هغه ډزې شروع شوې. د هغه نه يو ځوان جنډه
واخسته او ملنگ پرېوتو او ساه ئې ورکړه. اوس
برابر ډزې شروع شوې او دستي بمونه به هم چلېدل.
په فضا کېنې د نعره تکبير او ظالم قيوم خان برباد
نعرې وې. خلق په گولو لگېدل او پرېوتل خو
جلوس مخ په وړاندې راروان ؤ. بيا ما وليدل چې
زنانه کوټو ته قرآن شريفونه په سر راوختې او چغې
ئې وهلې. درې بنځې زما د سترگو په وړاندې
ولگېدې. کله چې ډزې ختمې شوې نو مېدان د مړو
نه ډک ؤ او د شهيدانو وينې لکه د رود روانې وې.
دغه وخت د پوليس ټرکونه راغلل او سپايانو مړي
راکښل او ټرکونو ته ئې اچول. ما واورېدل چې يو
پکښې اواز کولو چې زه ژوند یم خو دوي د پښو
نه رانېکو او ټرک ته ئې واچولو. په دې کېنې ما د
خپلې مور شور واورېدو. چې اکرم جانه چرته ئې، او
زه پټ پټ کور ته روان شوم.

(دا مضمون په اردو هفت روزه ليل و نهار کراچي کېنې
په مئی 1970 کېنې چاپ شوی ؤ.)

مير حسن
ووي چې زه په
جلوس کېنې
شامل وم ما
باندي يو دستي
بم راوغورځولې

شو چې هغې سره زه ډېر زيات ژوبل شوم او لږ څه
کښې د مرگه بچ شوم. زه ئې هسپتال ته يوړم نو
قاضي نومې ډي اېس پي ډاکټرانو ته ووي چې هيڅ
يو زخمي به نه داخلوئ دوي پرېږدئ چې د سپي په
مرگ مړه شي.

بخت محمد مونږ ته ووي چې زه هغه وخت
ديارلسو کالو وم او د تماشې دپاره مېدان ته لارم نو
په مونږ هم دستي بم خلاص کړه شو. زما درې
ملگري شهيدان شو او زه زخمي شوم.

د پړانگو محمد اکرم خان ووي چې مونږ د
بابري د مېدان نه په څه فاصله د هېوکو منډه په سره
د جلوس د تماشې دپاره پنځوس تنه ناست وو. چې
پکښې بوډاگان او ځوانان ټول شامل وو. زه د خپلو
يو څو ملگرو سره د جلوس نه وړاندې جومات نږدې
ورغلم چې د جلسې اورېدو دپاره ځائې ونيسم. دې
دوران کېنې په مونږ ډزې شروع شوې. خلق په
تېښته شو ما شور جوړ کړو تېښتې مه دا هوائې ډزې
دي. دغه وخت زما يو ناڅاپه خيال شو چې زما
ملگرو يو مزدور او يو مسافر په پښو لگېدلي وو
او فرياد ئې کولو. او بيا داسې گولې ورېدل شروع
شو لکه چې باران وي. قطب شاه او د هغه بنځه چې
پتي ته روان وو ژوبل شو. بيا حميد الله خان ولد
نصر الله خان چيف آف زرین آباد چې د جلسې د
ځائې نه يو نيم سل گزه لرې وو او دې خوا راروان وو